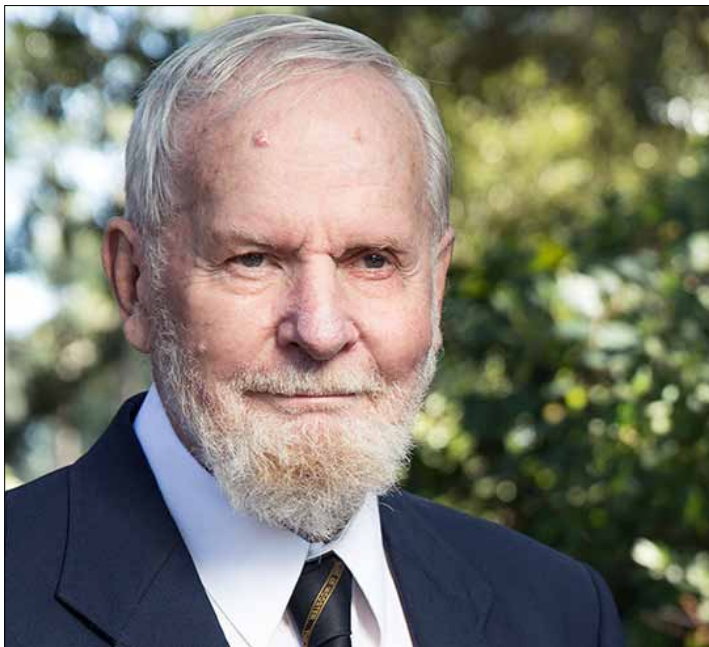

۱. کتابخانه به مثابه مکان سوم

دکتر ری اولدنبرگ^(۱)، جامعه‌شناس آمریکایی، مبتکر مفهومی در گفتمان جامعه‌شناسی معاصر است با عنوان «مکان سوم»^(۲). منظور از مکان سوم تمام محیطهای اجتماعی است که بیرون از خانه (مکان اول) و محل کار (مکان دوم) در اختیار عموم مردم قرار دارند و همگان مجازند از امکانات آنها بهره‌مند شوند. مراکز خرید، پارکها و کتابخانه‌ها نمونه‌هایی از این اماکن محسوب می‌شوند. مکان سوم از این جهت اهمیت دارد که مردم می‌توانند در فضایی آزاد و غیررسمی با دیگران دیدار و گفتگو کنند. در روزگار رونق رسانه‌های دیجیتال کتابخانه‌ها به عنوان مکان سوم اهمیتی بیش از گذشته یافته‌اند. هرچند برخی تصور می‌کنند با گسترش منابع دیجیتالی سهم کتابخانه در جامعه کمتر شده و حتی نیاز چندانی به ساختمان کتابخانه‌ها نیست. این استدلال شبیه این است که بگوییم با پیدایش بانکداری الکترونیک دیگر نیازی به ساختمان بانک نیست! در حالی که درست برعکس هر چه بر رونق بازار منابع دیجیتال افزوده می‌شود، اهمیت کتابخانه بیشتر خواهد شد. زیرا کتابخانه‌ها همچون گذشته می‌توانند کانونی برای فعالیت‌های فرهنگی و تعامل اجتماعی باشند.

1) Ray Oldenburg (1932-)

2) Third Place

• دکتر ری اولدنبرگ

متأسفانه یکی از تصویرهای کلیشه‌ای نادرست از کتابخانه محیطی ساکت و آرام است که فقط برای امانت کتاب و مطالعه ایجاد شده است. این تصویر با روح کتابخانه ناسازگار است. امانت کتاب فقط یکی از چندین خدمتی است که کتابخانه‌ها ارائه می‌کنند. بنابراین، و بر خلاف تصور رایج، قرار نیست در همه بخشهای کتابخانه سکوت برقرار باشد. سکوت فقط محدود به سالن مطالعه است. کتابخانه فضایی برای گفتگو و تعامل اجتماعی است. گفتگو درباره همه مسائل فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی. البته بدیهی است کتاب در مرکز این گفتگوها قرار دارد، اما کتاب تنها رسانه موجود نیست. به همین دلیل کتابخانه‌های عمومی دنیا مکانی برای برگزاری سخنرانی، نمایش فیلم، برگزاری نشست‌های نقد و بررسی کتاب و دعوت از نویسندگان و ناشران هستند. اساساً کتابخانه باید مروج کتابخوانی باشد، اما نه فقط در سالن مطالعه، بلکه محلی برای ترویج خواندن در میان همه اقشار جامعه و درباره همه وجوه زندگی. بنابراین، کتابخانه خوب کتابخانه ساکت و آرام نیست. بلکه برعکس کتابخانه باید پر از جنب و جوش و رفت و آمد باشد. کانونی برای همدلی و هم‌اندیشی برای همگان.

۲. کتابخانه‌های سبز

کتابخانه سبز یعنی کتابخانه‌ای که ساختمان، ساختار و عملکردش با مفاهیم مرتبط با توسعه پایدار^(۱) سازگار است. توسعه پایدار شکلی از توسعه محسوب می‌شود که با کمترین آسیب به محیط زیست و بیشترین سودمندی برای جامعه همراه است. توسعه پایدار سه وجه بوم‌شناختی، اقتصادی و اجتماعی دارد. البته برخی متون وجه اجتماعی آن را به دو زیر مجموعه فرهنگی و سیاسی تقسیم می‌کنند. حال اگر بخواهیم این چارچوب نظری را برای کتابخانه تصور کنیم کتابخانه‌ای سبز خواهد بود که در ساختمان فیزیکی، ساختار سازمانی و عملکرد اجتماعی آن به همه این وجوه توجه شده است. به این معنا ساختمان کتابخانه سبز باید مبتنی بر مبانی بوم‌شناختی باشد و سیاست‌هایش در خدمت گسترش عدالت اجتماعی، برابری و ارزش‌های انسانی. مثلاً کتابخانه سبز از نظر معماری به گونه‌ای طراحی شده که بیشترین بهره را از نور طبیعی می‌برد و به همین دلیل مصرف برق در آن کمتر از ساختمان‌های مشابه است. مصالح ساختمانی آن بیشترین سازگاری را با شرایط اقلیمی منطقه دارد و از نظر موقعیت مکانی در جایی قرار گرفته که مردم به راحتی می‌توانند به آن دسترسی داشته باشند. تدابیر خاصی نیز برای دسترسی معلولان در آن اندیشیده شده است. در انتخاب منابع هر جا ممکن بوده است آثاری خریداری شده که بیشترین سازگاری را با محیط زیست دارند. مثلاً کاغذهای بازیافتی، پلاستیک کمتر و هر اقدامی که به نفع محیط زیست باشد در دستور کار کتابخانه قرار دارد.

البته اهداف کتابخانه سبز فراتر از مسائل زیست محیطی است. مدیران کتابخانه‌های سبز به وجوه جامعه‌شناختی توسعه پایدار نیز توجه دارند. مثلاً با توجه به بافت جمعیتی منطقه‌ای که کتابخانه در آن قرار دارد آثاری به زبان‌ها و مسائل بومی و محلی تهیه می‌شود. برای کودکان اسباب‌بازی می‌خرند و برای کم‌سودان کتاب‌هایی با متن ساده و برای آنان که مشکل بینایی دارند کتاب‌های صوتی تهیه می‌کنند. کتابخانه‌های سبز برنامه‌های ویژه‌ای برای ترویج توسعه پایدار دارند. از فعالان محیط زیست دعوت می‌کنند برای مردم درباره مسائل موجود صحبت کنند و نمایشگاه‌هایی برای معرفی آثار معتبر در این زمینه برگزار می‌کنند. اتحادیه جهانی انجمن‌های کتابداری با عنوان اختصاری ایفلا^(۲) از سال ۲۰۱۶ جایزه‌ای برای تقدیر از کتابخانه‌های سبز در نظر گرفته که هر ساله به خلاق‌ترین کتابخانه در این زمینه اعطا می‌کند.

1) Sustainable Development

2) The International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA)

• وبسایت کتابخانه کشتی نوح

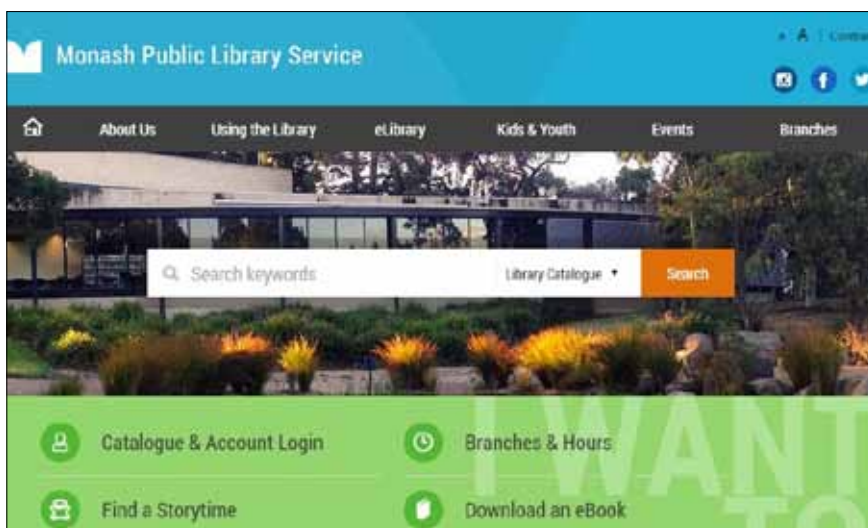
۳. کتابخانه کشتی نوح

۴

کتابخانه‌ای با عنوان «کتابخانه کشتی نوح»^(۱) در شهر سیدنی استرالیا قرار دارد که از سال ۱۹۷۶ با هدف ارائه خدمات به کودکان با نیازهای ویژه تاسیس شده است. این کتابخانه بجای کتاب مجموعه‌ای متشکل از چند هزار اسباب‌بازی دارد. در سایت کتابخانه^(۲) تصاویر این اسباب‌بازی‌ها در انواع مختلف دسته‌بندی شده‌اند. مثل اسباب‌بازی‌های فکری، حرکتی، مدل‌سازی، موزیکال، علمی و غیره. این کتابخانه نمونه خوبی است برای یادآوری این موضوع که کتابخانه فقط جایی برای گردآوری کتاب، مجله یا آثار نوشتاری نیست، بلکه هر کتابخانه گروه هدف مشخصی دارد که باید خدمات متناسب با نیازهای آنان فراهم کند. کتابخانه نهادی عمومی برای استفاده همگان است و هیچکس نباید به دلیل شرایط سنی، جسمی یا هر عامل دیگر از خدمات کتابخانه محروم شود. بر اساس مبانی حرفه‌ای کتابداری، مدیران کتابخانه‌ها باید نیازهای همه گروه‌های اجتماعی را در نظر داشته باشند و بویژه گروه‌های نیازمند، به حاشیه رانده شده و آسیب‌پذیر را از یاد نبرند. زیرا کتابخانه‌ها متعلق به مردم هستند و هر مراجعه‌کننده‌ای باید متناسب با نیاز خود بتواند از فضا و مجموعه موجود بهره گیرد.

1) Noah's Ark Toy Library for Children with Special Needs (NATL)

2) <http://www.toys4specialneeds.org.au/>

• وبسایت کتابخانه موناش در ملبورن

۴. بافتنی در کتابخانه

کتابخانه‌های عمومی در اغلب کشورهای توسعه یافته گروه‌های آموزشی متنوعی دارند که با هدف ترویج فعالیت‌های فرهنگی و جذب مخاطبان بیشتر به کتابخانه تشکیل شده‌اند. یکی از آنها گروه‌های آموزش بافندگی است. مثلاً کتابخانه عمومی موناش در ملبورن^(۱) استرالیا یکی از کتابخانه‌هایی است که گروه بافندگی دارد. عضویت در این گروه‌ها برای همگان آزاد است. بعضی از آنها محصولات خود را به سازمانهای خیریه می‌بخشند تا به رایگان در اختیار نیازمندان قرار گیرد. کتابخانه عمومی بروود^(۲) در حوالی سیدنی نمونه دیگری در این زمینه است. اهالی محله می‌توانند کاموهای اضافه در خانه را به این گروه هدیه کنند یا برایشان کاموا بخرند. در ایران هم تعدادی از کتابخانه‌های عمومی گروه‌های بافندگی دارند. کتابخانه شوریده شیرازی یکی از آنهاست که در وبلاگ کتابخانه^(۳) گزارشی از این ابتکار را ارائه کرده است. در مجموع گروه بافندگی این کتابخانه‌ها هم کانونی برای کار خیر است و هم فرصتی برای پر کردن اوقات فراغت مردم.

۵. کتابخانه ملی زنان در استرالیا

کتابخانه ملی زنان استرالیا در شهر سیدنی قرار دارد و شامل مجموعه‌ای منحصر به فرد از آثاری است که تاکنون به قلم زنان استرالیا یا درباره تاریخ و حقوق زنان این

1) <https://www.monlib.vic.gov.au/>

2) <http://www.burwood.nsw.gov.au/>

3) <http://libraryshoorideh.blogfa.com/>

Welcome to Jessie Street National Women's Library

"To keep women's words, women's works alive and powerful"

— Ursula K. Le Guin

Please note: Aboriginal and Torres Strait Islander people should be aware that this website may contain images, voices or names of deceased persons in photographs, film, audio recordings or printed material.

Jessie Street National Women's Library is a unique specialist library dedicated to the preservation of Australian women's work, words and history. The Library was established in 1989 and is named after Jessie Street, a lifelong campaigner for women's rights, the peace movement and the elimination of discrimination against Aboriginal people.

The Library's charter is to collect, preserve and promote knowledge and understanding of the cultural heritage of all women; social justice for Aboriginal and Torres Strait Islander peoples; international friendship and peace. Patrons are The Hon Elizabeth Evatt AC, The Right Hon Clover Moore, Lord Mayor of Sydney, The Hon Quentin Bryce AG CVO and Professor Ennerta Elizabeth Webby AM.

Our Mission

• وبسایت کتابخانه ملی زنان در استرالیا

کشور نوشته شده‌اند. این کتابخانه به افتخار «جسی استریت»^(۱) به نام او نامگذاری شده است. جسی استریت از پیشگامان جنبش حقوق زنان در استرالیا است. کتابخانه ملی زنان نمونه یک کتابخانه تخصصی موفق است که با هدف گردآوری آثار مربوط به حقوق زنان و جنبش‌های فمینیستی ایجاد شده و اکنون مرکزی برای گردآوری و تامین نیازهای اطلاعاتی محققان در این زمینه‌ها محسوب می‌شود. اغلب کتابداران این مجموعه داوطلبانه با کتابخانه همکاری می‌کنند. بخش عمده‌ای از بودجه آن نیز از محل کمک‌های افراد و موسساتی تامین می‌شود که در حوزه حقوق زنان فعالیت دارند. برای جزئیات بیشتر درباره فعالیت‌های این کتابخانه می‌توانید به سایت^(۲) آن مراجعه کنید.

۶. مجسمه‌های کتاب‌خوان

مجسمه‌هایی که در پارک‌ها و سایر مکان‌های عمومی قرار دارند گرچه ساکت در گوشه‌ای نشسته‌اند، اما توجه رهگذران کنجکاو را به خود جلب می‌کنند. هر مجسمه راوی لحظه‌ای است که به ابدیت پیوسته است. در بسیاری از شهرهای جهان مجسمه‌هایی وجود دارند که نمادی برای جایگاه خواندن در زندگی روزمره محسوب

1) Jessie Mary Grey Street (1889-1970)

2) <https://www.nationalwomenslibrary.org.au/>

• مجسمه «انتظار»، ساخته جان سوارد جانسون

می‌شوند. بعضی از این مجسمه‌ها متعلق به افراد مشهور است. مثل مجسمه هانس کریستن اندرسن در پارک مرکزی منهتن در نیویورک که در حال مطالعه است و جوجه اردک زشتش نیز در کنارش ایستاده و عاشقانه به او خیره شده است. اما بسیاری از این مجسمه‌ها راوی کتاب خواندن افراد عادی و ناشناس هستند که یا روزنامه می‌خوانند یا غرق در مطالعه داستانی جذاب هستند. با دیدن این مجسمه‌ها نخستین پرسشی که برای رهگذران مطرح می‌شود این است که مجسمه‌ها چه می‌خوانند؟ از سویی نمی‌خواهند با پرسیدن این پرسش آرامش آنان را بر هم بزنند! پس بهترین راه این است که به آرامی کنارشان بنشینیم و به متنی که در دست دارند سرک بکشیم. یکی از روش‌های ترویج مطالعه همین مجسمه‌های کتاب‌خوان هستند. جان سوارد جانسون^(۱) از جمله هنرمندانی است که آثار متعددی با این مضمون از خود به یادگار گذاشته است. بسیاری از مجسمه‌هایی که او ساخته در پارک‌های مختلف جهان در سکوت و آرامش به ترویج فرهنگ مطالعه مشغولند.

1) John Seward Johnson II (16 April 1930 – 10 March 2020)

• مجسمه «خواننده روزنامه»، ساخته جان سوارد جانسون

۸

• مجسمه هانس کریستین آندرسون، ساخته جان سوارد جانسون

۷. کتابخانه‌ها و بحران کرونا

در چند ماه گذشته که بحران کرونا در جهان فراگیر شده، کتابخانه‌ها نیز مانند سایر نهادهای اجتماعی به این مسئله واکنش نشان دادند. بحران کرونا از منظر علم اطلاعات و دانش‌شناسی (کتابداری و اطلاع‌رسانی) به چند دلیل اهمیت دارد. نخست آنکه حجم و تنوع اطلاعاتی که در این مدت کوتاه درباره ویروس کرونا تولید شده به راستی شگفت‌آور است. در تاریخ معاصر جهان درباره کمتر موضوعی تا این اندازه اطلاعات تولید شده است. از اطلاعات بهداشتی و پزشکی تا اخبار و آمار مربوط به تعداد مبتلایان و روند گسترش بیماری در گوشه و کنار جهان. هر سازمانی نیز بر اساس ماهیت فعالیتی که داشته در این مدت اطلاعاتی و دستورالعمل‌های متعددی برای کارکنان و مراجعان تدوین کرده که بر حجم این مجموعه افزوده است. افزون بر اطلاعات مرتبط با کرونا حجم عظیمی از منابع اطلاعاتی نیز به دلیل شرایط جدید تولید شده است. مثلاً موسسات آموزشی بخشی از دروس خود را به شکل الکترونیک (فرمت آنلاین) تبدیل کرده‌اند. بسیاری از کتابخانه‌ها و موزه‌ها مشغول تدوین تورهای مجازی هستند و اغلب سازمانها ناگزیر به تولید منابع جدید دیجیتال شده‌اند.

با توجه به ماهیت جهانی این مشکل نهادهای بین‌المللی در چند ماه گذشته منابع متعددی برای آگاهی عمومی تهیه کرده‌اند. مثلاً سازمان بهداشت جهانی پایگاه اطلاعاتی جامعی برای گردآوری و انتشار اخبار مربوط به کرونا ایجاد کرده که در دسترس همگان است. نقشه پراکندگی تعداد مبتلایان نیز موجود است که مرتب روزآمد می‌شود. تنوع منابع اطلاعاتی مربوط به کرونا نیز به اندازه حجم اطلاعاتی که درباره اش شکل گرفته خارق‌العاده است. فعلاً شبکه‌های اجتماعی بستر اصلی اشتراک اخبار و اطلاعات در این زمینه هستند زیرا مجامع حضوری به کمترین میزان ممکن رسیده است. در شبکه‌های اجتماعی مختلف از جمله فیسبوک (رخنامه)، اینستاگرام و تلگرام اخبار و البته شایعات مربوط به این بحران دست به دست می‌چرخد. متأسفانه معمولاً هم اشتراک اطلاعات بدون توجه به معیارهای ارزیابی اطلاعات انجام می‌شود که خود بر آشفتگی اوضاع می‌افزاید. از سوی دیگر قرنطینه گسترده در دنیا باعث شده که بسیاری از مردم در خانه بمانند و بخشی از وقت آزاد شده را در فضای مجازی بگذرانند. در نتیجه میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی نیز به شدت افزایش یافته و فرایند اشتراک اطلاعات نیز با سرعت و دامنه بیشتری در جریان است.

آشفته‌گی موجود در فرایند تولید و توزیع اطلاعات درباره کرونا زمینه‌ساز اشاعه اطلاعات نادرست بوده است. متأسفانه بازار شایعه و خرافه بیش از پیش داغ است و اکنون توانایی برای ارزیابی اعتبار و درستی اطلاعات بیش از همیشه ضرورت دارد.

• دکتر یزدان منصوریان

۱۰

از روزی که این بحران شروع شده هر روز خبر عجیب و غریبی از شیوه‌های درمان این بیماری منتشر می‌شود که اغلب مبنای عقلی و علمی درستی ندارند و فقط باعث آشفتگی بیشتر فضای حاکم می‌شوند. ضمن آنکه اهمیت این مقوله برای کتابداران و متخصصان علم اطلاعات نیز کلیدی است. زیرا آنان می‌توانند با تکیه بر دانش تخصصی خود مروج مهارت‌های سواد اطلاعاتی و سواد رسانه‌ای^(۱) باشند و به مردم در ارزیابی درستی و کیفیت منابع اطلاعاتی مختلف کمک کنند. یادداشت مفصل‌تری در این زمینه نوشته‌ام که با عنوان «جریان پرتلاطم اطلاعات در کارزار کرونا» در سایت لیزنا^(۲) منتشر شده است.

1) Information Literacy and Media Literacy

2) <http://lisna.ir>